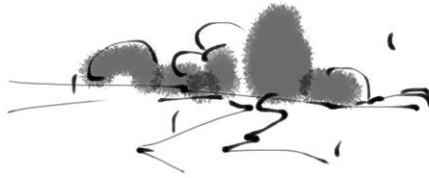

บทที่หนึ่ง

ความจริงและปัญหาของชีวิตมนุษย์

ก่อนที่เราจะเข้าไปพิจารณาแนวคิดของพระพุทธเจ้าว่าด้วยชีวิตที่ดีควรเป็นอย่างไร และทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงเห็นอย่างนั้น เราควรเริ่มต้นด้วยเรื่องที่เป็นพื้นฐานเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์เราเสียก่อน เรื่องนี้เราเข้าใจได้ไม่ยาก พระพุทธเจ้าย่อมทรงเห็นในเบื้องต้นว่าชีวิตมนุษย์ตามที่เป็นอยู่เป็นอย่างไร ข้อเท็จจริงทั้งหมดที่บอกว่าชีวิตมนุษย์เป็นอย่างไรเราจะเรียกในที่นี้ว่าความจริงของชีวิต ความจริงของชีวิตบางส่วนอาจไม่เป็นปัญหา แต่บางส่วนอาจเป็นปัญหา ส่วนที่เป็นปัญหานั้นบางอย่างคนเราแก้ได้ แต่บางอย่างคนเราแก้ไม่ได้ ในส่วนของปัญหาที่แก้ได้ พระพุทธเจ้าอาจทรงเห็นว่าปล่อยให้คนอื่น ที่เขามีหน้าที่หรือความเชี่ยวชาญในเรื่องเหล่านั้น

ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

แก้ไป มีเฉพาะปัญหาบางอย่างในชีวิตมนุษย์เราเท่านั้นที่พระพุทธเจ้าทรงสนใจที่จะหาทางแก้ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เราเข้าใจได้ พุทธศาสนา ในแง่ที่เป็นระบบความรู้อย่างหนึ่งของมนุษย์ก็ย่อมเหมือนระบบความรู้อื่นๆ ที่มนุษย์เราสร้างสรรค์ขึ้นในโลก คือเป็นเครื่องมือเฉพาะทางเพื่อแก้ปัญหามองอย่างในชีวิตมนุษย์เรา ไม่มีเครื่องมือใดที่สามารถแก้ปัญหามองอย่างในชีวิตมนุษย์ แต่เป็นไปได้ที่เครื่องมือบางอย่างมีขอบเขตการใช้งานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ กว้างกว่าเครื่องมืออื่น

เนื่องจากความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์และปัญหาในชีวิตมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงสนใจจะหาทางแก้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราจะพิจารณาต่อไปข้างหน้าอันได้แก่ทัศนะของพระพุทธเจ้า ว่าด้วยชีวิตที่ดี ในบั้นนี้ เราจึงจะมาพิจารณาว่า (1) ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์เป็นอย่างไร (2) ปัญหาในชีวิตมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าเป็นปัญหาใหญ่ และปัญหาใหญ่ๆ พวกนี้แหละที่พระองค์ทรงสนใจจะหาทางแก้ (และเราชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อว่าทรงแก้ได้สำเร็จ) ปัญหาเหล่านี้มีอะไรบ้าง

ชีวิตมนุษย์เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติทุกอย่างผู้ที่เขาศึกษาอันได้แก่นักวิทยาศาสตร์ต่างก็เห็นร่วมกันว่าเป็นเรื่องลึกซึ้ง เข้าใจได้ไม่ถนัด เพียงชีวิตของแมลงบางชนิด นักวิทยาศาสตร์ที่เขาศึกษาเรื่องนี้ อย่างละเอียด สามารถบรรยายให้เราเข้าใจว่ามีความสลับซับซ้อน

สมภาร พรมทา

มากมายปานใด และสิ่งเหล่านี้ของพวกเขาก็ต้องหาทางสะสางทำความเข้าใจให้ได้ ชีวิตมนุษย์ในแง่หนึ่งก็อาจพิจารณาได้ว่า เป็นระบบธรรมชาติอย่างหนึ่งเหมือนระบบชีวิตของแมลงชนิดที่เรา กล่าวถึงนั้น ในแง่ชีววิทยา คงมีอะไรที่สลับซับซ้อนไม่แพ้กัน ระหว่างชีวิตของคนเราและแมลงตามที่ว่านั้น ผู้เขียนไม่กล้าที่จะ กล่าว่าชีวิตมนุษย์ในแง่ชีววิทยาสลับซับซ้อนมากกว่าชีวิตของแมลง เพราะไม่มีความรู้ตรงอันได้มาจากการลงมือศึกษาวิจัยเรื่องนี้ อย่างที่นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายเขาทำกัน เอาเป็นว่า เราจะพูดรวม ๆ ว่า ชีวิตมนุษย์ในแง่ชีววิทยาเป็นระบบหนึ่งที่ธรรมชาติ สร้างสรรค์ไว้ในโลกธรรมชาติร่วมกับระบบชีวิตอื่น ๆ สิ่ง que ผู้เขียนอยากเสนอเป็นเบื้องต้นในตอนนี้มีเพียงว่า ความจริงของชีวิตมนุษย์ รวมทั้งปัญหาของชีวิตมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงสนใจจะหาทางแก้ นั้นเป็นเรื่องที่เราจะศึกษาโดดๆ โดยไม่สนใจชีวิตมนุษย์ในแง่ที่เป็นระบบอย่างหนึ่งในทางชีววิทยาไม่ได้อย่างเด็ดขาด ความจริงทางชีววิทยาเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาใหญ่ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นว่าเป็นปัญหาของชีวิตมนุษย์ เมื่อความจริงทางชีววิทยาเกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านี้ การจะแก้ปัญหาเหล่านี้ย่อมเกี่ยวข้องกับความรู้ในทางชีววิทยาแน่นอน กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เราต้องการความรู้ในทางชีววิทยาเป็นเครื่องมือร่วม ในการจัดการกับปัญหาในชีวิตมนุษย์

ชีววิทยาสัมัยใหม่แบ่งเนื้อหาออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือ

ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

ชีววิทยาแนวเดิมที่ศึกษา ชีวิตพืช สัตว์ และคน ในฐานะที่เป็นหน่วยชีวิตหนึ่ง การศึกษาในแนวนี้เน้นที่จะเข้าใจ ระบบการทำงานของหน่วยชีวิตนั้นๆ เช่นหัวใจของคนและสัตว์ทำงานอย่างไร ระบบการสืบทอดลูกหลานของสิ่งเหล่านี้ดำเนินไปอย่างไร เป็นต้น ผลของการศึกษาชีววิทยาในแนวนี้ จะยังผลให้เกิดความเข้าใจที่เจาะลึกลงไปในพื้นที่ ชีวิต สัตว์ และคน ว่ากลไกภายในชีวิตของสิ่งเหล่านี้ทำงานอย่างไร และหากจะค้นคว้าต่อไปว่ามีปัญหาอะไรบ้างที่สมควรได้รับการแก้ไข ในระบบชีวิตของพืช สัตว์ และคน ความรู้เหล่านี้ก็จะกลายมาเป็นชีววิทยาประยุกต์ ตัวอย่างชีววิทยาประยุกต์ที่เรารู้จักดีก็คือแพทยศาสตร์

เนื้อหาส่วนที่สองของชีววิทยาที่พัฒนาขึ้นมาไม่นานนี้สนใจศึกษาพฤติกรรมทางสังคม ของสิ่งมีชีวิต เนื่องจากพฤติกรรมทางสังคมของสิ่งมีชีวิตปรากฏชัดในคนและสัตว์ นักชีววิทยา จึงลงมือศึกษาพฤติกรรมของสัตว์ก่อน อันที่จริง พวกเขาสนใจศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ด้วย แต่การศึกษาทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์มีกฎระเบียบมาก พวกเขาจึงหันไปศึกษาสัตว์แทน และเชื่อว่าการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของสัตว์ส่วนหนึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมทางสังคมของคนด้วย พืชหลายชนิดแสดงพฤติกรรมเสมือนว่าพวกมันมีความรู้สึกนึกคิดในทางสังคม ต้นไม้บางชนิดเมื่อจะตาย พร้อมใจตายกันทั้งป่า ไม่ตายเดี่ยวๆ การตายเดี่ยวในพืชเหล่านี้ปรากฏตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป

สมภาร พรมทา

แต่เมื่อถึงบางช่วงของเวลา พวกมันจะตายหมู่ ไม่ว่าจะแก่ชราหรือที่ยังเป็นลูกเล็กเด็กแดง ทั้งหมดนี้ทำให้นักวิทยาศาสตร์ จำนวนหนึ่งในปัจจุบันเห็นไปในทำนองว่า พืชบางชนิดก็มีพฤติกรรมทางสังคมได้ เช่นเดียวกับคนและสัตว์ ในอนาคต การศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของพืชน่าจะพัฒนามากขึ้น เมื่อการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมในคนและสัตว์ก้าวหน้าไปถึงระดับหนึ่ง

ปัญหาในชีวิตมนุษย์เราตามที่พระพุทธเจ้ากล่าวถึงและหยิบยกมาแสดงในฐานะที่เป็นปัญหาใหญ่ในชีวิตมนุษย์ที่เราจะต้องหาทางจัดการแก้ไข (เช่นการเอารัดเอาเปรียบกันในทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เป็นต้น) เกี่ยวข้องกับความจริงทางชีววิทยาที่นักชีววิทยา พวกที่สอง (คือพวกที่ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์และสัตว์) ศึกษาและค้นพบความจริงบางอย่างที่เป็นประโยชน์มาก ยกตัวอย่างเช่น ความรู้สึกที่ฉันคือฉันและฉันเป็นสมาชิกของเผ่าพันธุ์นี้ ฉันอาจตายเพื่อเผ่าพันธุ์ของฉันได้ เป็นต้น เป็นความรู้สึกร่วมที่มีในคนและสัตว์ คำสอนในทางพุทธศาสนาอาจเรียกปรากฏการณ์นี้ว่าความรู้สึกว่ามีอัตตาตัวตน ในแง่คำ เราเข้าใจเวลาที่เรารู้สึกว่ามนุษย์และสัตว์ย่อมมีความรู้สึกว่าเป็นตน และเราก็เข้าใจต่อไปว่าเพราะเหตุนี้เอง คนอีสานบางคนจึงโกรธมากเมื่อมีคนไปกล่าวกับเขาว่าพวกคุณมันเป็นลาว นี่คือตัวอย่างกลไกการทำงานของความรู้สึกว่าเป็นอัตตาตัวตน ในทางชีววิทยา นักวิทยาศาสตร์เขาศึกษาเรื่องนี้อย่างลึกซึ้ง ทำให้เห็นว่ากลไกการทำงาน

ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

ของความรู้สึกว่าเป็นตัวตนในสัตว์บางชนิดลึกซึ้งกว่าคน เมื่อพบอย่างนั้น ก็จะสวหาความจริงอื่นๆที่รออยู่ข้างหน้าได้ต่อไปอีกมาก เช่น สาวไปแล้วพบว่า เผ่าพันธุ์ที่มีความรู้สึกในเรื่องตัวตนแรงชนิดสามารถพลีชีพเพื่อพวกพ้องได้ง่ายๆ มีแนวโน้มที่จะอยู่รอดเป็นหมู่เป็นคณะมากกว่าเผ่าพันธุ์ที่มีความรู้สึกในเรื่องอัตตาตัวตนน้อยกว่า

พวกเราที่ศึกษาพุทธประวัติย่อมทราบว่ชาติพันธุ์ของพระพุทธเจ้าถูกฆ่าจนเกือบจะเรียกได้ว่า สิ้นชาติ ที่เป็นอย่างนั้นไม่ใช่เพราะชาติพันธุ์นี้อ่อนแอในแง่การสงคราม แต่เพราะพวกเขามีพัฒนาการทางศีลธรรมสูงจนฆ่าคนอื่นไม่ได้ เมื่อเกิดสงคราม เลยถูกศัตรูฆ่าทางเดียว คำถามที่น่าคิดคือ พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจเรื่องนี้ใช่ไหม และทรงเห็นว่าผลที่สุดของการพัฒนาชีวิต เพื่อที่จะเป็นคนดีตามหลักพุทธศาสนา อาจดำเนินมาถึงขั้นที่ชาติพันธุ์นั้นๆอาจสิ้นชาติได้ เพราะไม่สามารถทำชั่วเพื่อปกป้องตนและชาติ เราจะศึกษาและอภิปรายเรื่องทำนองนี้อย่างละเอียด ในงานวิจัยนี้

มีการศึกษาสมัยใหม่แขนงหนึ่งที่คนเราสร้างขึ้นเพื่อใช้ศึกษามนุษย์ในแง่ที่เป็นสิ่งที่รวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นคณะ เราเรียกวิทยาการแขนงนี้รวมๆว่าสังคมศาสตร์ ตัวอย่างของสังคมศาสตร์ที่เราคุ้นเคยก็เช่นรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยา เป็นต้น ในงานวิจัยนี้ เราจะไม่ใช่ประโยชน์จากสังคมศาสตร์ในฐานะเครื่องมือร่วมเพื่อเข้าใจธรรมชาติและปัญหาในชีวิตมนุษย์ ด้วยเหตุผลว่า สังคมศาสตร์เป็นวิทยาการในเชิงประยุกต์ รากฐานของสังคมศาสตร์คือ

สมภาร พรมทา

วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและปรัชญา เมื่อเราใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีววิทยา) และปรัชญาแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลที่เราจะใช้ประโยชน์จากสังคมศาสตร์ เราอาจกล่าวถึงงานศึกษาทางสังคมศาสตร์ที่สำคัญบางเรื่อง แต่เพื่อแสดงว่า นี่คือนปรากฏการณ์ ที่สามารถอธิบายได้ด้วยวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและปรัชญา และ พุทธธรรม

เพื่อให้การพิจารณาความจริงและปัญหาในชีวิตมนุษย์ในบทนี้เป็นสัดเป็นส่วน ผู้เขียน ขอเสนอหลักคิดสำหรับแบ่งเนื้อหาที่เราจะพิจารณาในบทนี้ (ซึ่งจะเป็นโครงสร้างของงานวิจัยนี้ทั้งหมด) ดังนี้

(1) แรกทีเดียว ชีวิตมนุษย์อาจพิจารณาได้ในแง่ที่แต่ละชีวิตต่างก็เป็นหน่วยหนึ่ง ในจักรวาลที่กว้างใหญ่ไพศาล คำว่าหน่วยในที่นี้ผู้เขียนใช้เพื่อระบุว่าสิ่งนี้เป็นเอกเทศต่างหาก จากสิ่งอื่น แม้โดยรวมหน่วยต่างๆจะสังกัดประเภทเดียวกัน เช่น นายเขียว นายขาว นางแดง ต่างก็รวมอยู่ในประเภทของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน แต่ นายเขียวต้องถือว่าเป็นหน่วยหนึ่ง ต่างหาก จากนายขาวและนางแดง สองคนหลังก็เช่นเดียวกัน เราจะเข้าใจชีวิตมนุษย์ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งอย่างนี้ เมื่อเราลงมือศึกษาเรื่องที่ว่า อะไรคือธรรมชาติของมนุษย์ และอะไรคือปัญหาที่สำคัญในชีวิตมนุษย์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นและชักชวนชาวโลกมาพิจารณาหาทางจัดการกับปัญหาเหล่านี้ สิ่งแรกที่คุณเขียนอยากทำความเข้าใจ

ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

กับผู้อ่านคือ การบอกว่าเราจะศึกษาชีวิตมนุษย์ในแง่ที่เป็นหน่วยหนึ่งนั้นเป็นเพียงการบอกว่าเป็นแนวทางหนึ่งในบรรดาแนวทางที่อาจมีได้มากในการศึกษาชีวิตมนุษย์ เราไม่ควรเข้าใจว่า การศึกษาชีวิตมนุษย์ในแง่ที่เป็นหน่วยหนึ่งต่างหากจากหน่วยอื่นๆ สำคัญสูงสุดกว่าการศึกษาชีวิตมนุษย์จากแง่มุมอื่นๆ ผู้เขียนสังเกตเห็นว่าหนังสือที่เขียนถึงแนวคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธเจ้าจำนวนมากทั้งโดยคนไทยและต่างชาติเขียนเรื่องจริยศาสตร์ของพระพุทธเจ้าในแง่ที่เป็นหลักการ สำหรับให้หน่วยชีวิตแต่ละหน่วยนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตของตน งานเขียนคลาสสิกของพระพุทธโฆษาจารย์ที่ชื่อ “วิสุทธิมรรค” ก็เขียนในแนวนี้ ชีวิตที่ดีในทัศนะของท่านที่แต่งหนังสือแนวนี้ก็คือชีวิตใครชีวิตมันที่ต่างก็มุ่งไปหาความหลุดพ้น ผ่านทางการปฏิบัติตามไตรสิกขาอันได้แก่ศีล สมาธิ และปัญญา หนังสือสมัยใหม่เล่มสำคัญของพระเถระนักวิชาการไทยคือ “พุทธธรรม” ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ก็ทำนองเดียวกันนี้ ต่างกันบ้างที่บางตอนของหนังสือท่านตีความหลักปฏิบัติบางอย่างเช่นศีลในแง่ที่มีความหมายในทางสังคม (คือเกินไปกว่าที่เป็นหลักการปฏิบัติสำหรับใครมัน แต่เรื่องนี้ก็เป็นหลัก นัยทางสังคมเป็นเรื่องเสริม) หนังสือเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ที่รู้จักกันมากในต่างประเทศของท่านสัทธาติสสะ ก็ออกมาในทำนองนี้ ชื่อหนังสือระบุไว้ชัดเจนว่าพุทธจริยศาสตร์ย่อมมีพระนิพพานเป็นเป้าหมายปลายทาง จริยศาสตร์แนวนี้เป็นเรื่องของใครของมัน ชีวิตที่ดีก็เป็นเรื่อง

สมภาร พรมทา

ของใครของมัน

(2) ความเข้าใจว่าจริยศาสตร์ ที่พระพุทธเจ้าทรงสอน เป็นเรื่องใช้กับชีวิตใคร ชีวิตมัน ไม่ใช่เรื่องผิด ผู้เขียนไม่ได้พูดถึงแนวการเขียนพุทธจริยศาสตร์แบบนี้ว่าผิด ที่พูดถึง เพียงเพื่อบอกว่า นอกจากจะเขียนแบบนี้ในงานวิจัยนี้ ผู้เขียนจะเขียนแนวอื่นๆ ที่กว้างไปกว่านี้ ด้วยเหตุผลต่างๆ ว่า ชีวิตมนุษย์นอกจากจะมองว่าเป็นหน่วยหนึ่งในโลกธรรมชาติ เรายังสามารถมองชีวิตมนุษย์ (เดียวกันนี้แหละ) ในแง่อื่นๆ ได้อีกมาก เป็นหน้าที่ของผู้เขียนที่จะอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจว่า นอกจากที่จะมองชีวิตมนุษย์ว่าเป็นหน่วยหนึ่งๆ เราจะมองเป็นอย่างอื่นอะไรได้บ้าง อันที่จริงเรื่องนี้เราพอเข้าใจได้ หากว่าเราเป็นคนที่รู้จักคิดสักหน่อย ถามว่า ชายหนุ่มชวานาคคนหนึ่งอยู่กับแม่ตาบอด เขาเป็นคนทำงานหลักเพื่อหาเลี้ยงแม่ วันหนึ่งที่พระพุทธรูปผ่านมา เขามีโอกาสได้ฟังพระเทศน์แล้วเกิดศรัทธาอยากบวช สมมติว่า เขามีศรัทธาจริงๆ และรู้สึกรุนแรงว่าเขาควรบวช ถามว่า เขาควรทิ้งแม่ตาบอดเพื่อออกบวชไหม แน่นอนการออกบวชหากพิจารณาจากจริยศาสตร์แบบมองชีวิตคนเป็นหน่วยๆ ก็ต้องนับว่าดีกว่าอยู่เลี้ยงแม่ไปจนแม่ตาย เพราะการออกบวชเป็นโอกาสที่เขาจะพัฒนาขัดเกลาชีวิตให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ในทางธรรม เขาอาจเป็นพระอรหันต์ ซึ่งในทางพุทธจริยศาสตร์แบบมองชีวิตเป็นหน่วยเดี่ยวๆ ของใครของมัน ย่อมถือວ່ານີเป็นສິ່ງວິເສສຸດທີ່ມະນຸດຈະຟັງຂວນໝາຍ ທຳໃຫ້ເກີດມີໃນຕົນ ແຕ່ຖ້າພິຈາລະນາຈາກແງ່ມຸມ

ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

อื่น เราถามได้ว่า คุณออกบวช ทั้งแม่ตามอดไว้อย่างนั้น ต่อให้คุณพยายามหาทางจัดการให้แม่มีชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างดี แม่ก็ย่อมรู้สึกว่าคุณทิ้งแม่ไป แม่ตามอดต้องการคุณ ชีวิตแม่นับแต่วันที่คุณทิ้งท่านไปย่อมไม่เหมือนเดิม ความเป็นพระอรหันต์ที่คุณได้มามีความหมายอะไร คำถามนี้เราถามได้ และสมควรถาม ผู้เขียนจะถามปัญหาพวกนี้ในงานวิจัยเล่มนี้ เพราะคิดว่าเป็นคำถามสำคัญ การเขียนถึงเรื่องชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้าโดยไม่ถามคำถามสำคัญพวกนี้ สำหรับผู้เขียน ผลที่ได้อย่างมากก็ครั้งเดียวของคำตอบที่เราสมควรตอบ แต่การถามคำถามเหล่านี้ก็สร้างความยุ่งยากให้แก่การพิจารณาว่าชีวิตที่ดีงามตามทัศนะของพระพุทธเจ้าควรเป็นอย่างไร แต่นั่นเป็นจุดที่ผู้เขียนรู้ว่าตนเองจะต้องประสบ ผลที่ได้จากงานวิจัยนี้สำหรับผู้เขียนไม่ได้อยู่ที่การได้มาซึ่งคำตอบที่งดงามสมบูรณ์แบบ ซึ่งผู้เขียนรู้ว่าหาได้ ทำได้ เพียงแต่เราจะต้องไม่ถามคำถามที่สำคัญบางอย่าง เพราะถามแล้วจะกระทบต่อความสวยงามของคำตอบที่เราอยากได้ อยากเห็น งานวิจัยนี้อาจจบด้วยการพบว่าไม่มีคำตอบที่สวยงามสำเร็จรูป เพราะชีวิตมันเป็นของมันอย่างนี้ เลือกอย่าง ย่อมต้องเสียอย่าง แต่การรู้ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่ไม่เคยบอกว่าเราสามารถเลือกอะไรเพียงอย่างเดียวแล้วชีวิตจะสวยงามสมบูรณ์แบบ จะช่วยให้เราชาวพุทธเป็นคนเข้มแข็งในชีวิตจริง ผู้เขียนจะไม่บอกว่าชายหนุ่มชาวนานั้นควรอยู่กับแม่หรือควรเดินตามความรู้สึกภายในของตน แต่ผู้เขียน

สมภาร พรมทา

จะอภิปรายให้ละเอียดเท่าที่ทำได้ว่า หากเลือกทางหนึ่ง คุณจะพบอะไรในชีวิต และหากเลือกอีกทาง คุณจะพบอะไร สิ่งที่คุณจะพบย่อมมีทั้งสุขและทุกข์ คุณที่เป็นคนเลือกแนวทางชีวิตคือคนที่จะต้องรับผิดชอบต่อสุขและทุกข์ที่จะตามมาจากการเลือกนั้น *โปรดเลือกเพราะชีวิตเป็นของคุณ*

(3) โดยภาพรวม งานวิจัยนี้จะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาชีวิตมนุษย์ในแง่ที่เป็น หน่วยหนึ่งในโลกธรรมชาติ เราต่างก็มีชีวิตเป็นของตนเองหนึ่งชีวิต คนที่จะดูแลมันให้ดีให้ช่วยอย่างไรก็คือเราแต่ละคน คนอื่นไม่เกี่ยว พระพุทธเจ้าก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตในแง่นี้ ของคนอื่นไม่ได้ สิ่งที่เราพิจารณาเป็นหลักในตอนนี่ก็คือชีวิตในแง่ที่เป็นหน่วยเดี่ยวๆ ของใครของมัน มีอะไรเป็นธรรมชาติลึกๆ ที่ได้รับมอบมาตามธรรมชาติ และสิ่งเหล่านี้ อะไรที่เป็นปัญหาที่เราสมควรจัดการ หากไม่รู้จักจัดการเรื่องเหล่านี้ ก็อาจพูดได้ว่าที่คุณเกิดมานั้นเสียเปล่า เกิดมาแล้วไม่รู้จักคิดอะไร รู้จักแต่หาเงินมาซื้อหาความสุขที่จะพอซื้อหาได้ด้วยเงินแล้วก็ตายไป

(4) ถัดมา เราจะพิจารณาชีวิตในแง่ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ผู้เขียนจะพูดถึงความเกี่ยวข้องที่ใกล้ตัวเราที่สุดคือครอบครัว เราทุกคนที่เกิดมามีหนึ่งชีวิตในโลกต้องมีพ่อและแม่ บางคนต่อไปอาจแต่งงานมีครอบครัว แปลว่าก็มีสามีหรือภรรยา บางคนก็เลือกชีวิตแบบนี้ก็อาจมีลูก มีหลาน แต่บางคนแต่งงานแล้วก็ไม่มีลูกมีหลาน การถามว่าชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร ตามทัศนะของพระพุทธเจ้า หาก

ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

ถามโดยคิดว่าชีวิตที่ดีของบุคคลส่วนหนึ่งต้องวัดจากความสัมพันธ์ที่เขามีต่อคนในครอบครัวด้วย คำตอบที่ได้ก็จะแตกต่างจากการถามว่าชีวิตที่ดีของคนแต่ละคนควรเป็นเช่นไร โดยไม่มองเกี่ยวข้อไปหาคนอื่นเช่นพ่อแม่ สตรีบางท่านที่แต่งงานแล้วภายหลังไปทำวิปัสสนา แล้วเกิดความรังเกียจว่ากามารมณ์เป็นสิ่งต่ำทราม ทำให้สามีมีปัญหาเพราะไม่สามารถมีความสุขในทางกามกับภรรยา นักปฏิบัติธรรมได้ ที่สุด สามีก็มีเมียน้อย ทำให้ลูกสาววัยรุ่นที่รู้เรื่องรับไม่ได้ เติลิดออกจากบ้านไป เพราะเกลียดพ่อที่มีเมียน้อย และเกลียดแม่ที่เอาแต่ปฏิบัติธรรม ไม่สนใจดูแลว่า ลูกและสามีจะอยู่อย่างไร ปัญหาเช่นนี้มีจริงในสังคมพุทธ (และสังคมที่นับถือศาสนาอื่น ๆ) ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้าควรมีหนทางที่เหมาะสมในการจัดการป้องกันมิให้เกิดความทุกข์แบบนี้ในครอบครัวชาวพุทธ ผู้เขียนจะถามคำถามที่สำคัญและพยายามตอบในงานวิจัยนี้ว่า ชีวิตที่ดีในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวควรเป็นอย่างไร พ่อแม่ที่ดี ต้องดีกับตัวเอง และดีกับลูกด้วย อย่างเท่าเทียมกัน ลูกก็เช่นกัน สามีภรรยาก็ทำนองเดียวกัน ภรรยานักปฏิบัติกรรมฐานประเภทที่เอาโครงกระดูกมาแขวนไว้ในบ้านเพื่อเพ่งอสุภะนั้น เราพูดได้ว่าไม่คิดถึงสามีและลูกเลย เป็นคนที่คิดถึงแต่ตนเอง ชีวิตแบบนี้อาจดีในแง่ตนเองคนเดียว แต่แยหรือใช้ไม่ได้เลยหากคิดถึงคนในครอบครัว

(5) ถัดจากครอบครัว ผู้เขียนจะพูดถึงชีวิตที่ดีในแง่ที่เกี่ยวข้องกับคนอื่นในโลก คนอื่นในโลกผู้เขียนแยกเป็นสองส่วน ส่วนแรก

สมภาร พรมทา

คือส่วนที่เป็นคนอื่นก็จริง แต่เกี่ยวข้องกับชีวิตเราโดยตรง ส่วนที่สองคือคนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตเราโดยตรง หรือไม่เกี่ยวข้องเลย คนอื่นที่เกี่ยวข้องกับเราในทางดีผู้เขียนขอเรียกว่ามิตร ตัวอย่างของมิตรก็เช่นครู อาจารย์ สหายร่วมสำนักเรียน คนอื่นอีกประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเราผู้เขียนขอเรียกว่าศัตรู ศัตรูในที่นี้ หมายถึง คนที่มีความคิดไม่ตรงกับเรา ขัดแย้งกับเรา และเป็นได้ที่ศัตรูจะเป็นครู อาจารย์ สหายร่วมสำนักเรียน หรือคนที่ไม่เกี่ยวข้องกับเราในแง่ที่กล่าวมา แต่ไม่ชอบ เกลียด เรา เป็นการส่วนตัว ในงานวิจัยนี้ ผู้เขียนแบ่งมิตรและศัตรูออกเป็นสองประเภท และจะศึกษาว่า ชีวิตที่ดีตามทัศนะของพระพุทธเจ้ามีวิธีจัดการกับมิตรและศัตรูอย่างไร

ตามความคิดของผู้เขียน มิตรและศัตรูมีสองแบบ มิตรและศัตรูอย่างแรก ขอเรียกว่ามิตรและศัตรูที่มีความหมายต่อชีวิตเรา และแบบที่สองขอเรียกว่ามิตรและศัตรูที่ไม่มีความหมายกับชีวิตเรา มิตรที่มีความหมายกับชีวิตเราส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของครู อาจารย์ เพื่อร่วมเรียน หรือเพื่อนร่วมงาน ความเป็นมิตรของคนเหล่านี้ไม่ได้พิจารณาจากการที่พวกเขาทำกับเราคิดตรงกัน คล้ายกัน หรือเดินไปในทางเดียวกันเป็นหลัก ความเป็นมิตรผู้เขียนนิยามจากความปรารถนาดี มิตรอาจคิดต่างจากเรา แต่ที่สุดเขาปรารถนาดีต่อเรา เราที่เป็นชาวพุทธควรเป็นคนมีคุณสมบัติในการแยกแยะออกว่าใครเป็นมิตร และเมื่อมั่นใจว่าเขา เป็นมิตร เราก็ต้องมีวิธีในการถนอมมิตรภาพให้ยั่งยืน มิตรอีกแบบหนึ่งที่ผู้เขียนเรียกว่ามิตรที่ไม่มี

ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

ความหมายได้แก่คนที่อาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตเราเพราะชื่นชอบเราอย่างฉาบฉวย หรือหวังประโยชน์บางอย่างจากเรา ความเป็นมิตรที่ไม่สำคัญของคนเหล่านี้วัดจากการที่มีเขา ชีวิตเราก็ไม่ได้ดีขึ้น ชาติเขาไป ชีวิตเราก็ไม่เสียหาย คนเหล่านี้อาจพูดกับใครต่อใครว่า รักเรา ชอบเรา เคารพเรา คำพูดนี้แม้จะมาจากความจริงใจ แต่การที่พวกเขาไม่มีอะไรที่จะแลกเปลี่ยนกับเราในทางปัญญา ในแง่ที่จะทำให้เราเป็นคนมีความคิดที่ก้าวหน้าขึ้น แม้จะนับว่าพวกเขาเป็นมิตร แต่ก็เป็มิตรแบบไม่มีความหมาย ในงานวิจัยนี้ ผู้เขียนจะเน้นมิตรที่มีความหมาย ซึ่งบางคนอาจปากหนัก ไม่เคยพูดหรือแสดงออกว่าชอบเรา หรือรักเรา แต่จากสิ่งที่เขาทำ ซึ่งบางอย่างเขาไม่ปรารถนาให้เรารู้เลย เขาหวังดีกับเรา ชาวพุทธควรเป็นคนที่สามารถสังเกตออกกว่าใครเป็นมิตร แม้เจ้าตัวจะไม่แสดงตน และเมื่อรู้แล้วก็ควรมีหลักในการใช้ชีวิตที่จะทำให้มิตรภาพจากคนแบบนี้และเรายังยืนให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

(6) สำหรับศัตรู ผู้เขียนอยากแสดงความเห็นส่วนตัวนิดหน่อยว่า ศัตรูบางแบบมีค่าต่อชีวิตเรามากกว่ามิตรนางแบบ กล่าวให้ชัดก็คือ ศัตรูที่มีความหมายมีค่ามากกว่ามิตรที่ไม่มีความหมาย ศัตรูที่มีความหมายคือคนที่คิดไม่เหมือนเรา คิดตรงข้ามกับเรา ไม่ชอบเรา และหากทำได้ พวกเขาจะพยายามหักล้างความคิดของเรา ความเป็นศัตรูที่มีความหมายไม่ได้วัดจากการที่พวกเขาเกลียดเรา แต่วัดจากการที่คนเหล่านี้มีหลักการบางอย่างของตนที่สมควรแก่

สมภาร พรมทา

การเคารพ และใช้ชีวิตอย่างที่แสดงว่าพวกเขาเคารพหลักการนั้น และที่พวกเขาไม่ชอบเรา ก็เพราะพวกเขาเกลียดความคิดเราที่ขัดแย้งกับหลักการที่พวกเขาเชื่อมั่นอยู่ นอกจากนั้น ความเป็นศัตรูที่มีความหมายของคนเหล่านี้ก็พิจารณาจากการที่พวกเขาเห็นเราว่าเป็นศัตรูในทางความคิดเท่านั้น ใครก็ตามที่เมื่อเห็นว่าเราเป็นศัตรูแล้วก็ต่อต้านเราทุกเรื่อง ไม่อยากเห็นเราเจริญก้าวหน้า หากทำได้ หรือมีอำนาจที่จะทำ ก็กลั่นแกล้งเรา หากเป็นอย่างนี้ ผู้เขียนจัดให้เป็นศัตรูที่ไร้ความหมาย มิตรและศัตรูที่ไร้ความหมายเราไม่ต้องสนใจก็ได้ ไม่สนใจในที่นี้ อาจมีความหมายได้หลายอย่าง เช่น บางคนอาจคิดว่าวันที่คนที่ประทุษร้ายเราป่วยหนัก ทรมาน บนเตียง และกำลังจะตาย จะเป็นวันที่เราสะใจที่สุด นี่เป็นตัวอย่างการให้ความสนใจ แต่ถ้าเราเฉยๆ เหมือนก่อนหน้านั้น ไม่ว่าคนพวกนี้จะรุ่งเรืองหรือตกต่ำ ทั้งหมดไม่มีความหมายใดๆกับเราเลย นี่อาจเป็นความหมายของคำว่าไม่ใส่ใจ เช่นเดียวกัน คนที่นิยมชมชอบเราด้วยปาก แต่ในยามวิกฤต ไม่เคยแสดงอาการว่าห่วงใยเรา หรือพยายามเต็มที่แล้วที่จะช่วยเหลือเรา (ในทางที่ถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรม) เราก็ก็นิ่งแต่รู้ว่ามีคนเหล่านี้ ไม่ต้องสนใจเลยก็ได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้อ่านจะเห็นว่า ขอบเขตการศึกษาว่าชีวิตที่ดีตามที่สอนของพระพุทธเจ้าในงานวิจัยนี้กว้าง ไม่เฉพาะจะศึกษาว่าเราจะเข้าถึงนิพพานอย่างไร ซึ่งจริยศาสตร์แบบหนึ่งของพุทธศาสนาศึกษามายาวนาน ในงานวิจัยนี้ ผู้เขียนจะพูดถึงเรื่อง

ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

ความดีงามส่วนตัวแบบนี้ด้วย แต่เมื่อพิจารณาแล้ว จะเสนอต่อไปว่า ชีวิตมนุษย์ยังเกี่ยวข้องกับครอบครัว พ่อแม่ มิตรสหาย ครูอาจารย์ ที่เป็นกัลยาณมิตร รวมทั้งศัตรู สิ่งที่คุณเขียนจะเสนอในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมั่นใจว่าเป็นปรากฏการณ์ปกติธรรมดาของชีวิต พระพุทธเจ้าเองก็ทรงมีศัตรู โดยส่วนตัว การเป็นมิตรหรือศัตรูมองจากตัวเราเองก็ได้ ให้เรารู้จักถามตัวเองด้วยว่า เราเป็นมิตรหรือศัตรูของคนคนนั้น

ผู้เขียนเองถือว่าศัตรูที่มีความหมายคือแนวคิดจะในทางปรัชญา ศาสนา การเมือง เศรษฐศาสตร์ หรือวัฒนธรรม เป็นต้น ที่เราไม่เห็นด้วย การมีสิ่งที่เราไม่เห็นด้วยและเราใช้ชีวิตเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่เราไม่เห็นด้วย ทำให้โลกเจริญ พระพุทธเจ้าก็ทรงวิจารณ์แนวคิดหลายอย่างร่วมสมัยกับพระองค์ การรู้ว่านี่สมควรถือเป็นศัตรูที่คุณควรแก้การที่เราจะตกเตียงด้วย ควรถือเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของชาวพุทธที่แปลว่าผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

เป็นไปได้ที่ในท้ายที่สุด งานวิจัยนี้อาจเสนอแนะว่า ในบางระดับมิตรและศัตรูที่มีความหมายไม่ควรแยกกัน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตเราพัฒนาขึ้นทั้งคู่ มิตรบางคนเมื่อเขาตาย เราคิดถึง ศัตรูบางคน หากเขาตาย เราคิดถึง เป็นไปได้ และควรเป็นอย่างนั้น

คนจำนวนมากที่เข้ามาในชีวิตเรา หากพวกเขาตาย เราก็เพียงแต่เฉยๆ ในจำนวนนี้ บางคนอาจก่อกรรมตัดรอนเรามาไม่น้อย แต่ที่สุดก็ทำอะไรเราไม่ได้มาก คนเช่นนี้ เราสมควรปล่อยให้ตายๆไป ชีวิตเรามีค่า เราต้องรู้ว่าอะไรควรไม่ควรเอามาแขวนใส่

สมภาร พรมทา

ชีวิต ชีวิตที่ดีควรเบา สบาย สว่างและสุขในตนตามอัตภาพ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว ญาติมิตร ครูอาจารย์ เพื่อนร่วมสำนักเรียน และศิษย์ และสุดท้ายก็มีมิตรและศัตรูที่คู่ควร ซึ่งก็ไม่จำเป็นต้องมาก